ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Դուշէթ, 28 սեպտեմ.

Ձեր «Մշակ» լրագրի 152 համարում Դուշէթից մի պարոն յարձակվելով մեր քաղաքի գործակալ Գէորգ քահանայ Բէգլիջանեանցի վրա՝ շօշափում է նրա պատիւը: Անծանօթ մարդն անգամ ուշադրութիւն կը դարձնէ այն գրուածքի վրա, ամեն մէկ պարբերութեան մէջ կը նկատէ մարդկային խղճմտանքից դուրս կիրք և թշնամութիւն: Ուստի անծանօթ ընթերցողների կարծիքները փարատելու համար, պարտք ենք համարում քանի մի խօսքով արդարութիւնը վերականգնել: Մենք իբրև մեր քաղաքի բոլոր հանգամանքներին տեղեակ, խոստովանում ենք, որ հայր Բէգլիջանեանցը երբէք չէ հալածում և չէ կողոպտում իր ժողովրդին անօրէն պահանջներով. նա երբէք չէ թողել մեռել առանց թաղելու, և երեխայք առանց մկրտելու, հետևապար և ոչ ոք չէ դիմել միւսնից օտար եկեղեցին պսակվելու, իրանց երեխայքը այնտեղ մկրտել տալու և մեռելները օտարազգի քահանային թաղել տալու. նա ոչ արբեցող է և ոչ թուղթ խաղացող, ուստի և մեր ժողովրդից ոչինչ գանգատ չէ եղել նրա վրա. այլ ընդհակառակն արժանապատիւ հայրը լինելով Ներսիսեան դպրոցի ուսումնաւարտ 1867 թվի յառաջադէմ աշակերտներից մինը, իր ազնիւ բնաւորութեամբ, վարք ու բարքով և հասկացողութեամբ ժամանակի յարմար արժանաւոր հոգևորականներից մինը լինելով, սիրելի է բոլոր ժողովրդին, մանաւանդ նորա համար, որ նա չը բաւականանալով տեղւոյս գաւառական արքունի ուսումնարանում հայոց լեզուի և կրօնի դասատուութեամբ, մարտի մէկից 1879 թւին մեր եկեղեցու սենեակում սկըսեց գլխի ճաշու պարապել մեր զաւակաց հետ և կրկնել տալ տեղիս գաւառական ուսումնարանում իր աւանդած դասերը, որով, ինչպէս նկատում ենք, ցոյց տուեց մեծ յառաջադիմութիւն մայրենի լեզուն ուսուցանելով: Նաև տեսնելով տեղիս գաւառական օրիորդաց ուսումնարանում հայոց լեզուի և կրօնուսուցչի պակասութիւնը, այնտեղ ևս յանձնառու եղաւ ձրի շարունակելու իր ուսուցչութեան պաշտօնը, որ մինչև դայսօր ևս շարունակում է անընդհատ: Սորա յառաջադիմութիւնները տեսնելով վերոյիշեալ ուսումնարանի տեսուչ և հոգաբարձուք սեպտեմբեր ամսին 1879 թւի, խնդրելով դիմեցին հանգուցեալ Գաբրիէլ արքեպիսկոպոսին, որ վերոյիշեալ քահանային վարձատրէ: Բայց հանգուցեալ սրբազանը, նորընծայութիւնը պատճառ բերելով, թողել է առանց վարձատրութեան: Մենք կարծում ենք, այսչափ աշխատաւոր քահանայի պատւի շօշափողը կամ պէտք է անծանօթ լինի արժանապատիւ վերոյիշեալ քահանայի հետ, կամ թէ չէ թշնամութիւնից և ատելութիւնից ստիպված պէտք է լինի պ. յօդուածագիրը հայր Բէգլիջանեանցի պատիւը շօշափելու համար: Բայց մենք կը ցանկանայինք, որ ամեն տեղ Բէգլիջանեանցի նման քահանաներ ունենայինք: Բայց ինչ որ կը վերաբերի Դորու յաջորդ Գրիգոր վարդապետ Դանակերեանցին, որովհետև հայր սուրբը մի քանի անգամ այցելել է մեզ, մխիթարելով մեզ իր հայրական խրատներով և քարոզներով, սրա համար մենք երբ որ լսեցինք Դանակերեանցի հրաժարական տալը, մենք ինքներս կազմեցինք խնդիր և դիմեցինք Վեհափառ Հայրապետին, որ նրան չարձակէ մեր վիճակի յաջորդութիւնից: Իսկ եթէ Դորու ժողովուրդը կամենում է կամ չէ կամենում պահել իր յաջորդին, այդ մեզ յայտնի չէ: Միթէ միայն Դորու համար են յաջորդներ... Առ այժմ այսչափ բաւական է, այսուհետև թող պ. յօդուածագիրը որչափ կամենայ գանգատվի հայր Բէգլիջանեանցի վերաբերութեամբ:

Իսկականի վրա ստորագրեցին, հայերէն լեզուով Դուշէթի քաղաքացիներ Արտեմ Մարտիրոսեանց, Սիմոն Ախվերդեանց, ռուսերէն լեզուով Սարգիս Փանեանց և վրացերէն լեզուով երեսուն և մեկ ստորագրութիւններ:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Այս տարուայ ռուսաց «Военный Сборникъ» կոչված զինուորական ամսաթերթի մէջ տպվում է մի շարք յօդուածների, որոնց վերնագիրն է. «Մի տարի ձիու վրա: Սպայակոյտի օֆիցերի յիշողութիւնները 1877 և 1878 թւերին Հայաստանում եղած պատերազմի մասին: Ն. Շնէյեր: (Годъ на конѣ. Воспоминанія офицера генеральнаго штаба о войнѣ въ Арменіи 1877 и 1878. Н. Шнеуръ.) Այս աշխատութեան մէջ հայազգի գեներալների մասին մեծ հիացմունքով է խօսվում. իսկ սեպտեմբեր ամսուայ համարից արդէն սկսվում է գեներալ Լազարևի քաջութիւնների և արած կարգադրութիւնների նկարագրութիւնը Կարսը առնելու ժամանակ: Յօդուածի մանաւանդ հեղինակը դժուարանում է իրան հաշիւ տալ այն յանդուգն փառասիրութեան համար, որը յայտնում էր միշտ հայազգի գեներալը պատերազմի ամբողջ ընթացքում: Իսկ Կարսի վրա յարձակվելու գիշերը հրամանատար գեներալը այնչափ ոգևորված էր յաղթութեան յուսով, որ երբ, մինչև յարձակումը սկսվիլը պտտում էր Կարսի շուրջը զօրքերի դասաւորութեան վերահսկու լինելու համար, փոխանակ սովորական բարևի, նա ասում էր զօրքին. «շնորհաւորում եմ ձեր յաղթութիւնը.» Պ. Շնէյեր մեծ գովասանքով է խօսում և հայազգի գեներալ Ալխազովի քաջութեան վրա, որին երկրորդ տեղն է տալիս Լազարևից յետոյ Կարսի յարձակման մէջ մասնակից եղած բոլոր գեներալների մէջ:

Մեծ բաւականութեամբ ենք նկատում Ս. Պետերբուրգի ռուս մամուլի մէջ յայտնված միաձայն համակրութիւնը հայոց խնդրի վերաբերութեամբ, որի վրա խօսում են գրեթէ ամենքը չը նայելով իրանց ուղղութեան և գոյնի տարբերութեան: Մինչդեռ այդ երևոյթը ամենևին չէ նշմարվում Մոսկվայի մամուլի մէջ. ժամանակ չէ՞ որ դեռ Մոսկվայի հայ ուսանողներին ուշադրութիւն դարձնել այս հանգամանքի վրա, որի պատասխանատուները միայն նոքա կարող են լինել հայ հասարակութեան առաջ:

—

«Մշակի» № 163 Շուշու Նամակի մէջ մի սխալ է մտել. պ. գաւառապետը գիւղերում դպրոցներ բաց անել տալու համար պահանջում է իւրաքանչիւր գիւղի հասարակութիւնից դպրոցի անունով ոչ թէ 100 րուբլի, այլ 700 րուբլի:

—

ՇՈՒՇՈՒՑ մեզ գրում են. անցեալ շաբաթ պաստոնի սպանող հարապարծները կալանաւորվեցան. դրանք ոչ թէ աւազակներ կամ օտար մարդիկ են եղել, այլ սպանված պաստոնի կօղակ ընկերներն են, որոնք յակոփ, թէ նա իր ծնողներից փող է ստացել, սպանեցին նրան կողոպտելու նպատակով:

—

Երևում է, որ այժմ Էջմիածինը իր վիճակները կառավարելու մի ուրիշ միջոց է գտել, ամենևին առաջնորդներ չը նշանակել, իսկ առաջնորդների ռոճիկը ինքն ստանալ և վիճակները թողնել անտէր: Թիֆլիսի և Իմերէթի աչազին վիճակը առաջնորդ չունի: Ղարաբաղի թեմի համար բաւական ժամանակ է առաջնորդ է նշանակված. նրան պահում են Էջմիածնում, իսկ ռոճիկը ստացվում է: Գոնէ թող Էջմիածինը մտածէ, թէ Ղարաբաղի վիճակում ինչեր են կատարվում գիւղական դպրոցների վերաբերութեամբ և շտապէ այդ թեմը առանց առաջնորդի չը թողնել:

—

Մեզ խնդրում են յայտնել որ այս օրերս գալու է ԹԻՖԼԻՍ, մեզ մօտ կօնցերտներ տալու համար ռուս յայտնի ջութակ ածող. Մոսկվայի Կօնսերվատօրիայի նախկին պրօֆէսոր Ա. Դ. Բրօդսկի, Մոսկվայի Կօնսերվատօրիայի ուսումնաւարտ աշակերտուհու, օրիորդ Ե. Մխասօեդօվի հետ, որ պիանօի վրա ածող է:

—

Հոկտեմբերի 20-ին լինելու է Կենդանիների հովանաւորութեան ԹԻՖԼԻՍԻ ընկերութեան ընդհանուր ժողովը: Նիստը սկսվելու է $7^1/_2$ ժամին երեկոյեան: Ընկերութեան անդամները հրաւիրվում են շնորհ բերել Գիւղատնտեսական ընկերութեան բնակարանը, Ալէքսանդրեան այգին, Բարիատինսկի փողոցի վրա: Մասնաւոր անձինք էլ մուտք ունեն:

—

Լսում ենք որ յայտնի հայ նկարիչ Կ. Այվազովսկի վրդոված լինելով «Գոլոս» լրագրում Կ. Պոլսից հաղորդած այն տեղեկութեան մասին, որ նա իր պատկերահանդէսը Թէօդօսիայում օրհնելու համար յոյն քահանային էր հրաւիրել, մի քանի անգամ դիմել է Էջմիածին իր հաւատարիմ որդիական զգացմունքները, յայտնելով և ցոյց տալով իրան միշտ հարազատ զաւակ եկեղեցու: Անհնարաւոր է որ կարելի է լինել հարազատ զաւակ եկեղեցու և մի և նոյն ժամանակ ոչինչ նշանակութիւն չը տալ ազգութեան գաղափարին, այն է որ նոյն երևելի նկարիչը, որ իր պատրաստի համար, ինչպէս ասում են, աւելի քան վաթսուն հազար րուբլ տարեկան ծախս է անում, հազիւ համաձայնվեց [illegible]5 րուբլ նուիրել Թիւրքաց Հայաստանի սովատանջների օգտին, այն էլ հայ քահանայի հազար աղաչանքներին զիջելով:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒՐՔԻԱ.

Լրագիրների մէջ կարդում ենք հետևեալ տեղեկութիւնները Կ. Պօլսից: Մինչև անգամ ռուս-թիւրքական վերջին պատերազմի սկսվելու ժամանակ թիւրքաց մինիստրները այնքան եռանդով չէին գործում, ինչպէս այժմ, ամբողջ գիշերներ Եալդըզ-Կիօշկ պալատի մէջ անցկացնելով և միմեանց հետ խորհրդակցելով: Ցաւակցելով կառավարութեան դրութեանը, որոնք ամբողջ գիշերներ իրանց պարոններին սպասելով անց են կացնում պալատի առաջը, սուլթանը հրամայեց նրանց իւրաքանչիւրին երեքական ոսկի ընծայել. «Ահա այսպէս է մեր փադիշահը, պարծենում են թիւրքերը, նրա ողորմութեանը արժանանում են մինչև անգամ միայն սպասեակն ծառաները»: Ծիծաղելի շատ ողորմելի է թիւրքերի փադիշահը, որի միլիոնաւոր հպատակները տարիների ընթացքում անձկութիւններից և հալածանքներից կոտորվում են:

Թէպէտ պատասխանատու մինիստրները միւս կողմից բոլոր ջանքերը գործ են դնում պետութիւնը ազատելու համար միւս կողմից սուլթանի անպատասխանատու խորհրդականները բոլոր միջոցներով աշխատում են անդունդը գլորել թէ Աբդուլ-Համիդին և նրա իշխանութիւնը: Այդ բոլորը ի հարկէ առնում են անգլիական դեսպանը, կամ կուրացած, բայց այդ բոլորի նպատակը Թիւրքիայի կործանումն է:

Զարմանալի է, որ այդ խորհրդակցութիւնների գործողները բոլորն էլ չէրքէզների ազգից են և այդ հանգամանքը մեկնվում է նրանով որ սուլթանի հարեմի մէջ առաջնակարգ տեղ են բռնում երկու չէրքէզ գեղեցկուհիներ՝ Ազիզէ-կադըն և Կիամիլէ-կադըն: Սոցա այդ կենդանի զարդերը երկու պաշտօնական եղբայրներ ունեն, որոնց միջնորդութեամբ հրահանգներ են ստանում պալատական չէրքէզ խորհրդականներից սուլթանի վրա հարկաւոր կերպով ազդելու համար:

Շարունակութեան մէջ թղթակիցը հաղորդում է մանրամասն այն չէրքէզների, որոնք պատճառ են լինում մինիստրական բոլոր դժուարութիւնների, պահպանելով իրանց ազդեցութիւնը սուլթանի խորհրդի են դարձնում: Ինչ տեսակ նախապէս ծէ հնարեն մինիստրները, գործողութեան ինչ տեսակ պրօգրամ էլ ներկայացնեն իրանց տէրոջը, սուլթանի մայր մտնելուց յետոյ հէնց որ սուլթանը անցնում է կանանոցը իր մխիթարիչ հրեշտակների մօտ, ինչպէս հարկն է նախապէս դասված Ազիզէ և Կիամիլէ այդ պրօգրամները ենթարկում են ամենախիստ քննութեան, ի հարկէ խանգարելու նպատակով: Սուլթանը իր երկու հրեշտակներից նոր մտքեր ստանալուց յետոյ վերադառնում է իր գրասենեակը ասելով. «կեցցեն խմանքերը, ինչպէս է, որ դուք հասարակ կանայք, այդպիսի հանճարեղ մտքեր էք յայտնում:» Եւ դրանից յետոյ սուլթանը յայտնում է մեծ վէզիրին, որ մինիստրների նոր հարցին վճիռը ոչինչ բանի պէտքը չէ: Ուրեմն զարմանալի չէ, որ սուլթանը ամենայն օր փոխում է իր մինիստրներին, ամեն այժմ նոր կարգադրութիւն է անում, որոնք ոչինչ գառն են, որ հետզհետէ լարում են Եւրօպայի և Թիւրքիայի փոխադարձ յարաբերութիւնները և որոնց նպատակն է խախտել այն գահը, որի վրա կալանաւորված Մուրադի շահերի հակառակ բազմած է Աբդուլ-Համիդ: Դժուար չէ նախագուշակել, թէ ինչ հետևանքներ կունենան այդ սև կարգերը Աբդուլ-Համիդի համար, որին հիւմկուց արդէն անուանում են «Աբդալ-Համիդ» (խելագար-Համիդ:)

Երկրի առաջը փոքր ի շատէ պատասխանատու լինելով և տեսնելով, որ իրանց գործողութիւնները անզօր են հարեմական քաղաքականութեան առաջ, Սայիդ-փաշա և նրա ընկերները վճռել են մինիստրական խորհուրդները շարունակել ամբողջ գիշերներ, որպէս զի խանգարեն սուլթանի տեսութիւնը «չիրքեզուհի սատանաների» հետ, որոնք չար ոգիների նման Թիւրքիայի անդունդն են գլորում. Խէյրէդ մինիստրները յոյս ունեն գոնեա այդ ճանապարհով սուլթանի քաղաքականութեանը փոքր ի շատէ միօ[illegible] տալ:

Քաղաքական այդ պրերեցութիւնը իր ամենաորութեան համար սոսր համարելով Ալբիոնի հպարտ որդի պ. Գօշէն, ասում են, խնդրել է իր կառավարութիւնից ազատել իրան յարաբերութիւններ ունենալուց խայտառակ մարդկերանց հետ, որոնք ոչ լօզիկա և ոչ պատիւ են ճանաչում: Հաստատում են որ բրիտանական դեսպանի խնդրը ընդունված է և նա շուտով Անգլիա կը դառնայ առանց մի այլ նշանաւոր պաշտօն ստանալու համար: Ո՞վ է իմանում, գուցէ պ. Գօշէնի յաջորդն էլ նրա տեսակէտից կը նայի գործին, նորից կը շարէ հետագայ Կ. Պօլսի և այդպիսով անգլիական կառավարութիւնը ինչպէս կը վարվի սուլթանի հետ, ինչպէս մի տարի առաջ նա վարվեց եգիպտական խէդիվ Իսմայիլ-փաշայի հետ: Այս հանգամանքը պէտք է ի նկատի առնեն Աբդուլ-Համիդը և նրա խորհրդատուները, մանաւանդ այժմ, երբ միւս պետութիւններն էլ ստիպված կը լինեն պաշտպանել Անգլիայի քայլերը:

Բանն որ ձմեռը մօտենում է, սուլթանը աւելի յանդուգն է վարվում Եւրօպայի հետ, Այդ հանգամանքը անսպասելի չէր, որովհետև սարերի մէջ արդէն ձիւն է եկել ուրեմն Ալբանիայի և Էպիրոսի մէջ սահմանների անցքերը և Հայաստանի մէջ վերանորոգութիւնների մտցնելը անհնարակալի է, որովհետև այդ երկիրների մէջ հաղորդակցութիւն խիստ ձեռնտու է լինում: [illegible] էլ Թիւրքիայի շնորհիւ մեծ բարիքների չի հանդիպի, որովհետև մինչև Դուլցինիօ գրաւելը Չէրնօգօրիական զօրքերը բաւական կը հրաժարվին գրաւելուց, վասն եղանակներից և մեծ թւով կը զրկվին ապստամբ ալբանացիներից:

ՖՐԱՆՍԻԱ.

Փարիզից «Նոյէ Ֆրայէ Պրեսսէ» լրագրին հեռագրում են հոկտեմբերի 8-ից: Արտաքին գործերի մինիստր. Բարտելեմի Սենտ-Իլեր այսօր հաղորդեց մինիստրների խորհուրդին Անգլիայի այն առաջարկութիւնները, որոնց մասին արդէն երկու օր շարունակ պետութիւնները բանակցում են միմեանց հետ: Աւստրիական դեսպան Կոմս Բէյստ և գերմանական դեսպան Ֆոն-Գոգոլց այսօր երկար ժամանակ խորհրդակցում էին միմեանց հետ: Նրանք երկուսը միասին և յետոյ անգլիական դեսպան լորդ Լայօնս գնացին արտաքին գործերի մինիստրութիւնը: Ֆրանսիական լրագիրների մեծամասնութիւնը այն կարծիքն է, որ ի նկատի ունենալով Անգլիայի առաջարկութիւնները անհրաժեշտ է [illegible] գումարել ազգային ժողովները հոկտեմբերի